

УДК 347.635

ЮРИСДИКЦІЯ ТА ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ

Дмитро ШКОРУПЕСЬ,
аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
суддя Суворовського районного суду м. Одеси

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена комплексному дослідженню питань щодо розмежування цивільної юрисдикції під час розгляду цивільних справ про стягнення аліментів на утримання дитини. З урахуванням аналізу норм національного законодавства, основних доктринальних підходів та правозастосовної практики визначено вид проваджень, за якими можуть розглядатись цивільні справи про стягнення аліментів на утримання дитини в цивільному судочинстві, а також проведено аналіз положень діючого цивільного процесуального законодавства України щодо визначення підсудності у справах про стягнення аліментів на дитину в судовому порядку.

Ключові слова: стягнення аліментів на утримання дитини, захист прав та інтересів дитини, юрисдикція, підсудність, цивільне судочинство.

JURISDICTION AND SUABILITY OF THE CASES OF ALIMONY RECOVERY FOR CHILD MAINTENANCE

Dmytro SHKORUPEIEV,
Postgraduate Student at the Department of the Civil Procedure of National University „Odessa Law Academy”,
Judge of the Suvorovsky District Court of Odessa

SUMMARY

The article is devoted to complex research of the questions concerning delimitation of civil jurisdiction in civil cases consideration about alimony recovery of the child maintenance. Taking into account the analysis of the norms of the national legislation, the main doctrinal approaches and law enforcement practice, was defined the type of proceedings which can be considered in civil cases for the recovery of child maintenance in civil proceedings, also was made an analysis of the regulations of the current civil procedural law of Ukraine regarding the determination of jurisdiction in cases of alimony recovery for child maintenance in the court.

Key words: alimony recovery for child maintenance, protection of rights and interests of children, jurisdiction, suability, civil proceedings.

REZUMAT

Articolul este dedicat problemelor complexe de cercetare cu privire la repartizarea competențelor civile în cauzele civile pentru recuperarea de sprijin pentru copii. O analiză a legislației naționale, principalele abordări și practici doctrinare, tip determinat de producție, care sunt considerate cauze civile pentru pensia alimentară pentru copil în cadrul unei proceduri civile, precum și o analiză a prevederilor legii procedură civilă aplicabile Ucrainei în ceea ce privește stabilirea competenței în cazurile de recuperare sprijin copilului în instanță.

Cuvinte cheie: colectarea de pensii pentru întreținerea copilului, protecția drepturilor și intereselor copilului, jurisdicție, jurisdicție, procedură civilă.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про охорону дитинства», кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України [1].

Обов'язок батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття випливає з положень ст. 180 Сімейного кодексу (далі – СК) України [2]. Батьки зобов'язані утримувати свою дитину незалежно від того, одружені вони чи ні (у випадку народження дитини під час фактичних шлюбних відносин), розірвано їхній шлюб чи ні. Обов'язок щодо утримання зберігається й тоді, коли дитина народилася у шлюбі, який пізніше було визнано недійсним, а також у випадку позбавлення батьківських прав батьків [3, с. 43].

Як зазначає Ю.В. Кузнецова, «...» право на утримання дитини виникає в того з батьків, з ким проживає дитина, зокрема:

– дружина, чоловік, з ким проживає дитина, має право на утримання від другого з подружжя до досягнення дитиною трьох років (ч. 2 ст. 84 СК України, ч. 1 ст. 86 СК України).

– якщо дитина має вади фізичного або психічного розвитку, дружина, чоловік, з ким проживає дитина, має право на утримання від другого з подружжя до досягнення дитиною шести років (ч. 3 ст. 84 СК України, ч. 2 ст. 86 СК України).

– якщо один із подружжя, в тому числі і працездатний, проживає з дитиною-інвалідом, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду, і опікується нею, – він має право на утримання за умови, що другий з подружжя може надавати матеріальну допомогу (ст. 88 СК України)» [4, с. 70].

Актуальність теми дослідження. Правові питання, пов'язані з розглядом справ про стягнення аліментів на утримання дитини, потребують подальшого наукового

осмислення у зв'язку з недостатністю досліджень у правовій доктрині. Процесуальний порядок розгляду зазначеної категорії справ досліджувався через призму окремих аспектів судового захисту прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх, був предметом низки досліджень вчених як радянської, так і сучасної доктрини права, які здебільшого висвітлювалися на сторінках підручників із сімейного права. Тому залишилось багато дискусій щодо особливостей розгляду справ про стягнення аліментів на утримання дитини взагалі та питань визначення юрисдикції, підсудності у справах про стягнення аліментів зокрема. У цей час відповідно до судової реформи в українському цивільному процесуальному законодавстві відбуваються глобальні зміни, що привело до необхідності підвищення уваги до розглядуваного питання та проведення його дослідження з урахуванням останніх законодавчих змін.

Стан дослідження. У науці сімейного та цивільного процесуального права окремі аспекти розгляду справ про стягнення аліментів на утримання дитини аналізувалися такими науковцями, як: Л.В. Афанасєва, Н.В. Волкова, Л.С. Гузь, В.В. Сфренко І.В. Жилінкова, В.А. Кройтор, Л.В. Сапейко, З.В. Ромовська, Ю.С. Червоний та ін.

Мета та завдання статті полягає в дослідженні, виявленні, постановці та вирішенні теоретичних проблем визначення юрисдикції та підсудності щодо справ про стягнення аліментів на утримання дитини. Згідно з поставленою метою визначено наступні завдання наукового дослідження: визначити юрисдикцію та підсудність справ про стягнення аліментів на утримання дитини.

Виклад основного матеріалу. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Право особи на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежено законом та іншими нормативно-правовими актами. Юрисдикція судів, відповідно до ч. 2 ст. 124 Конституції України, поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [5]. Право кожного на звернення до суду за захистом гарантовано також ст. 55 Конституції України та закріплено ст. 4 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України тощо. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 4 цього Кодексу кожна особа має право в порядку, встановленому ЦПК України, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів [6].

Тим самим основний закон України та цивільне процесуальне законодавство надає кожній особі рівну можливість звернення за судовим захистом та вільний доступ до правосуддя.

Відповідно до ч. 1 ст. 19 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Отже, справи про стягнення аліментів відносяться до цивільної юрисдикції та можуть розглядатись у судовому порядку.

Крім судового порядку, сімейне законодавство передбачає вирішення питання про стягнення аліментів на утримання дитини в добровільному порядку. Так, відповідно до ст. 189 СК України батькам надано право укладати договір про аліменти на дитину, в якому визначаються розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені національним та міжнародним законодавством. Укладення даного договору є правом, а не обов'язком батьків. Договір про сплату аліментів на дитину може бути укладений: між батьками, які не перебувають у шлюбі, якщо вони зареєстровані як батьки дитини; між батьками, які перебувають в шлюбі та після розірвання шлюбу. Цей договір укладається в письмовій формі та нотаріально посвідчується. У випадку невиконання договір-

них зобов'язань аліменти стягуються на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Також необхідно зазначити, що договором про сплату аліментів може бути визначений різний порядок сплати аліментів (наприклад, шляхом особистої сплати аліментів безпосередньо платником аліментів їх одержувачеві, шляхом сплати аліментів платником аліментів їх одержувачеві через третіх осіб, поштовим переказом аліментів або шляхом перерахування аліментів на рахунок одержувача аліментів у банку). У випадку сплати аліментів у твердій грошовій сумі, у зв'язку з постійними інфляційними процесами, сторони договору про сплату аліментів вправі включити до договору умову щодо індексації такої грошової суми. Крім того, в договорі можна передбачити і розмір можливих додаткових витрат на лікування дитини в разі хвороби, оплату відпочинку, навчання, розвитку здібностей та інші потреби та інтереси дитини. У договорі про аліменти батьки можуть вказати призначення та цільове використання коштів тощо [7, с. 50].

Відповідно до ч. 1 ст. 187 СК України один із батьків може подати заяву за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії про відрахування аліментів на дитину з належних йому платежів у розмірі та на строк, які визначені в його заяві. Такий спосіб виконання обов'язку з утримання дитини цілком залежить від волевиявлення аліментозобов'язаної особи, не потребує будь-яких додаткових засобів [8, с. 98].

У разі невиконання в добровільному порядку обов'язку щодо сплати зобов'язаною особою аліментів їх із нього можна стягнути в судовому порядку. Стягнення аліментів у судовому порядку можливе лише за відсутності домовленості про сплату аліментів. В іншому випадку необхідно, насамперед, розірвати договір про сплату аліментів і після цього звернутися з вимогою про стягнення аліментів [9, с. 86–87].

Судовий захист права на аліменти є надійним та ефективним способом, оскільки дозволяє суду, здійснюючи правосуддя, в межах цивільної процесуальної форми всебічно з'ясувати обставини кожної конкретної справи, дослідити всі надані докази, ухвалити рішення, обов'язкове до виконання, тобто реально сприяти захисту суб'єктивного права дитини [8, с. 98].

Відповідно до норм цивільного процесуального законодавства України в судовому порядку справи про стягнення аліментів на утримання дитини можуть розглядатися в позовному або наказному провадженні. Згідно з п. 2 ч. 2 ст. 19 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється в порядку позовного провадження (загального або спрощеного).

З вищевказаної норми вбачається, що новелою цивільного процесуального законодавства України є спрощене позовне провадження. Введення законодавцем спрощеного позовного провадження в цивільне судочинство має на меті забезпечення доступу до правосуддя за рахунок зменшення судових витрат та спрощення самої процедури розгляду справ у судовому порядку.

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають із трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні (ч. 4 ст. 19 ЦПК України).

З аналізу положення норми п. 1 ч. 4 ст. 274 ЦПК України вбачається, що в порядку спрощеного позовного провадження можуть розглядатися справи про стягнення аліментів, оскільки дана норма передбачає, що «<...> не можуть бути розглянуті справи у спорах що виникають із сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів».

Згідно з п. 6 ч. 4 ст. 274 ЦПК України інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 1–5 ч. 4 ст. 274 ЦПК України, не можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження. З наведеного вбачається, що якщо справи про стягнення аліментів на утримання дитини розглядаються разом із вимогою про встановлення батьківства, позбавлення батьківських прав, розірвання шлюбу тощо, то в даному випадку така категорія справ буде розглядатись у загальному позовному провадженні. Дане положення також витікає із законодавчих приписів, що в порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах, що виникають із сімейних відносин.

Отже, справи про стягнення аліментів можуть розглядатись в порядку загального позовного провадження та спрощеного позовного провадження. Однак справи про стягнення аліментів на утримання дитини можуть розглядатись у спрощеному позовному провадженні за певної вимоги, а саме: якщо справа про стягнення аліментів на утримання дитини не об'єднана для розгляду з іншою вимогою, яка витікає із сімейних правовідносин, наприклад, з вимогою про встановлення батьківства, позбавлення батьківських прав, розірвання шлюбу тощо.

Відповідно до норм цивільного процесуального законодавства України розгляд справ про стягнення аліментів на дитину можливий і в наказному провадженні, що передбачає звернення до суду із заявою про видачу судового наказу. В такому випадку видача судового наказу проводиться без судового засідання і виклику стягувача та боржника. Проте Сімейний кодекс України встановлює чіткий розмір вимоги про присудження аліментів на дитину в наказному провадженні, у випадку визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі, який становить 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (ч. 3 ст. 184 СК України). Якщо визначення розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини, то відповідно до ч. 5 ст. 183 СК України той із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина, має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину – однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на кожну дитину відповідного віку. Якщо особа бажає заявити вимогу про стягнення аліментів на дитину, наприклад, у твердій грошовій сумі, то, відповідно, даній особі необхідно звертатися до суду в позовному провадженні з позовною заявою.

Аналогічна норма також міститься в цивільному процесуальному законодавстві, а саме – відповідно до п. п. 4, 5 ч. 1 ст. 161 ЦПК України у порядку наказного провадження справи про стягнення аліментів розглядаються у випадку, якщо заявлено вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину – однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на кожну дитину відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб; заявлено вимогу про стягнення аліментів на дитину у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб.

З вищенаведеної норми випливає, як справедливо значає Н.В. Волкова, що законодавець передбачає певні ви-

моги, за якими можливо розглядати справи про стягнення аліментів у наказному провадженні, а саме:

- якщо заявлено вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину – однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на кожну дитину відповідного віку;

- якщо заявлено вимогу про стягнення аліментів на дитину у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб;

- якщо під час стягнення аліментів на дитину не ставиться також питання про встановлення батьківства (материнства) й не оспорується це право, оскільки в наказному провадженні розгляд спорів про право не допускається;

- якщо немає необхідності залучення до розгляду справи інших заінтересованих осіб [10, с. 90].

Також необхідно зазначити, що на розгляд справ про стягнення аліментів на утримання дитини в судовому порядку не поширюється позовна давність, тому така вимога може пред'являтися до суду незалежно від терміну, який минув із моменту виникнення права на аліменти (якщо аліменти не виплачувалися раніше за угодою про сплату аліментів).

Щодо підсудності, то необхідно зазначити, що дотримання судами процесуальних норм інституту підсудності має велике значення, оскільки означає дотримання судами положення п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [11], яка гарантує, що кожен під час вирішення спору щодо його цивільних прав має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

У цивільному процесуальному праві під підсудністю розуміють сукупність норм цивільного процесуального права, що регулюють цивільні процесуальні правовідносини, пов'язані з розподілом справ між судами першої інстанції в залежності від характеру справ і території, на яку розповсюджується компетенція суду першої інстанції, який розглядає дану справу [12, с. 253]. Тобто визначити підсудність цивільної справи означає встановити компетентний, належний суд у цій справі.

Завданням інституту підсудності є розподіл цивільних справ між самими судами загальної юрисдикції задля більш швидкого і правильного розгляду і вирішення справи, найбільш ефективного захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів права. Підсудність визначає не наявність суб'єктивного права на звернення до суду за судовим захистом, а його здійснення з дотриманням встановленого законом порядку.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 ЦПК України всі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються місцевими загальними судами як судами першої інстанції, крім справ, визначених частинами другою та третьою ст. 23 ЦПК України.

Позов про стягнення аліментів у позовному провадженні (спрощеному або загальному) подається в суд за правилами альтернативної підсудності (за вибором позивача) відповідно до ч. 1 ст. 28 ЦПК України, а саме – позови про стягнення аліментів, оплату додаткових витрат на дитину, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача.

Якщо справа про стягнення аліментів на утримання дитини розглядається в порядку наказного провадження, то відповідно до ст. 162 ЦПК України заява про видачу судо-

вого наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності.

З цього приводу справедливо зазначає С.Я. Фурса, що застосування правил територіальної підсудності під час подання заяви про видачу судового наказу залежить від вимоги, на підставі якої видаватиметься судовий наказ [13, с. 604]. Тому необхідно погодитися з точкою зору Н.В. Волкової, що «<...> розглядаючи вимогу про стягнення аліментів на дитину, за аналогією застосовується альтернативна територіальна підсудність <...>, а саме позови про стягнення аліментів можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування заявника» [10, с. 91].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що справи про стягнення аліментів на утримання дитини відносяться до цивільної юрисдикції та розглядаються в судовому або в добровільному порядку. У судовому порядку дана категорія справ розглядається у випадку, якщо в добровільному порядку не виконаний обов'язок щодо сплати аліментів на утримання дитини.

Справи про стягнення аліментів на утримання дитини розглядаються в цивільному судочинстві в порядку загального позовного провадження або спрощеного позовного провадження, наказного провадження відповідно до вимог, визначених цивільним процесуальним законодавством України.

Щодо визначення підсудності справ про стягнення аліментів на утримання дитини, то встановлено, що дана категорія справ незалежно від того, чи розглядається вона в позовному (загальному або спрощеному) або в наказному провадженні, можуть застосовуватись правила альтернативної підсудності (за вибором позивача) відповідно до ч. 1 ст. 28 ЦПК України.

Список використаної літератури:

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.
3. Сапейко Л.В., Кройтов В.А. Аліменти дітям та батькам: монографія. Харків: Ескада, 2008. 160 с.
4. Кузнецова Ю.В. Стягнення аліментів як гарантія виконання обов'язку батьків з утримання дитини. «СОЦІОПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових

праць з соціології та соціальної роботи». № 5'16. С. 69-73. URL: http://sociology.kharkov.ua/images/socioprostr/magazine/5_2016/11.pdf

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (В редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017, ВВР, 2017, № 48, ст.436). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

7. Гресь Н.Н. Договорное регулирование алиментных обязательств по содержанию родителями своих детей. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 3. С. 49–52. URL: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/2707>

8. Єфременко В.В. Сторони у справах про стягнення аліментів на дітей. Форум права. 2007. № 3. С. 97–103. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07evvand.pdf>

9. Кройтор В.А. Особливості порядку стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. Університетські наукові записки. 2013. № 1 (45). С. 86–93.

10. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н.Ю. Голубевої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.

11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 4 листопада 1950 р. Офіційний вісник України. 2006. № 32. Ст. 2371.

12. Ю.С. Червоний, Г.С. Волосатий, В.О. Ермолаєва и др. Гражданский процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. Х.: Одиссей, 2008. 792 с.

13. Цивільний процес України: академічний курс / за ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2009. 848 с.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Шкорупев Дмитро Анатолійович – аспірант кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія», суддя Суворовського районного суду м. Одеси

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Shkorupciyev Dmytro Anatoliiovych – Postgraduate Student at the Department of the Civil Procedure of National University „Odessa Law Academy”, Judge of the Suvorovsky District Court of Odessa

Volko_71@ukr.net